

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-22>

УДК 331.5.024.5

РИНОК ПРАЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

THE LABOR MARKET OF UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF THE MARITAL STATE

Штундер Ірина Олександрівнадоктор економічних наук, доцент,
Державний торговельно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7778-3072>**Shtunder Iryna**

State University of Trade and Economics

Стаття присвячена особливостям функціонування ринку праці України в умовах воєнного стану. Проаналізовано та систематизовано попит та пропозицію робочої сили на ринку праці, стан вакансій та заробітну плату найманих працівників. Досліджено галузевий та регіональний аспект функціонування ринку праці в умовах воєнного стану. Обґрунтовано, що ситуація з національною економікою в цілому напряму впливає на стан та динаміку ринку праці та до завершення бойових дій складно говорити про його стабілізацію та відновлення в повній мірі. Виявлено, що вітчизняні компанії змушені суттєво переглядати власні витрати, в першу чергу на персонал. Досліджено, що поширеними шляхами скорочення витрат стали переведення працівників на неповну оплату, скорочення кількості відпрацьованих годин або оформлення відпустки за власний рахунок. Встановлено, що загалом ситуація на ринку праці України залишається дуже складною через суттєві втрати людського капіталу у зв'язку з міграційними процесами, які є наслідком воєнних дій в Україні.

Ключові слова: ринок праці, попит, пропозиція, вакансії, людський капітал.

The article is devoted to the peculiarities of the functioning of the labor market of Ukraine in the conditions of martial law. Relevance of the topic is related to the fact that almost every second Ukrainian has either lost his job or receives a salary lower than the pre-war level. There are many people who want to work, but the labor market, which is in a state of severe crisis, is not yet able to satisfy the demand of potential employees. Using the method of summarizing and systematizing statistical data, the demand and supply of labor on the labor market was analyzed and systematized. Using the method of comparison in dynamics, the state of vacancies and wages of employees are summarized. The comprehensive analysis made it possible to investigate the sectoral and regional aspect of the functioning of the labor market in the conditions of martial law. It is substantiated that the situation with the national economy as a whole directly affects the state and dynamics of the labor market, and until the end of hostilities it is difficult to talk about its stabilization and restoration in full. It was found that domestic companies are forced to significantly revise their own expenses, primarily for personnel. It has been investigated that the common ways of reducing costs are transferring employees to half the rate, reducing the number of hours worked or taking vacation at one's own expense. It has been established that, in general, the situation in the labor market of Ukraine remains very difficult due to significant losses of human capital in connection with migration processes, which are a consequence of military actions in Ukraine. The gradual adaptation of business to work in war conditions will to some extent contribute to the return to work of representatives of small and medium-sized businesses, which suffered the most, and therefore will affect the restoration of jobs. Preservation and development of human capital involves the development of programs for retraining and adaptation of employees to new conditions, a forecast of the list of professions for which there will be significant demand in the labor market in the near future, creation of conditions for opening their own business for internally displaced persons, support for remote employment of employees.

Keywords: labor market, demand, supply, vacancies, human capital.

Постановка проблеми. Ринок праці є невід'ємною складовою загальнонаціонального ринку і тому ефективність його функціонування визначає успішність національної економіки загалом. В нових реаліях воєнного

стану ринок праці перебуває в умовах жорсткої кризи та неспроможний задовольнити попит робочої сили в реальних робочих місцях. Саме тому виникає необхідність розкрити особливості функціонування ринку праці в

умовах воєнного стану, проаналізувати глибину кризи та можливості його відновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вагомий внесок у дослідження ринку праці в Україні зробили відомі вітчизняні вчені – А. Колот, Е. Лібанова, Л. Лісогор, І. Петрова, В. Петюх, С. Тютюнникова, Л. Шевченко та ін. Вченими ведуться дискусії щодо факторів формування попиту та пропозиції на ринку праці, механізму його функціонування, тенденцій та перспектив розвитку ринку праці в Україні. Однак багатоаспектність даної категорії, сучасна економічна ситуація та виклики воєнного стану зумовлюють необхідність нових досліджень ринку праці та проблем його функціонування в умовах, що склалися.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значний обсяг досліджень та публікацій з проблематики ринку праці в Україні нагальною є розробка шляхів його розвитку в умовах воєнного стану та перспективи післявоєнного відновлення на якісно новому рівні.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження стану та динаміки ринку праці України в умовах воєнної агресії та перспектив його розвитку у майбутньому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наслідком повномасштабної війни велика кількість українців були вимушені залишити нашу країну та мігрувати за кордон. Міжнародна організація праці констатує, що через війну в Україні було втрачено майже 5 млн. робочих місць. Разом з тим, за даними Державної служби зайнятості, наразі зареєстровано менше безробітних, ніж у попередньому році. Так, у січні-квітні 2022 року послугами Державної служби зайнятості України скористалися 559,9 тисяч осіб, з яких 495 тисяч зареєстрованих безробітних, що це на 34% менше, ніж за аналогічний період 2021 року. З 1 березня працевлаштовано 53,8 тисяч осіб, середня тривалість пошуку роботи скоротилася з 112 днів до 91 дня. Цей показник зменшився в усіх регіонах, але найбільше в Закарпатській, Волинській, Луганській, Львівській, Дніпропетровській та Чернівецькій областях. За видам економічної діяльності, найбільше людей працевлаштувалося у таких сферах як сільське господарство (39%), переробна промисловість (12%), сфера торгівлі (12%), державне управління та оборона (11%). На травень 2022 року 283,4 тисячі людей мали статус безробітного, що на 30% менше, ніж минулого року. Отримували допомогу у

зв'язку з безробіттям майже 245 тисяч людей, що на 29% менше, ніж минулоріч. У загальній кількості зареєстрованих безробітних більше було жінок – 61%. Найбільше безробітних було зареєстровано у віці 34-44 роки та 45–55 років (29% і 28% відповідно). Зареєстровані безробітні раніше були зайняті у таких сферах як торгівля – 19%, сільське, лісове та рибне господарство – 16%, державне управління, оборона, обов'язкове соціальне страхування – 15%, переробна промисловість – 14% [7].

У травні 2022 року у Державній службі зайнятості було 25,3 тисячі вакансій, що на 60% менше, ніж минулого року. В середньому по Україні на одне вільне робоче місце претендувало 11 безробітних (проти 6 осіб у 2021 році). На сьогодні найскладніше працевлаштуватись у Херсонській (86 осіб на вакансію), в Черкаській (27 осіб на вакансію), Чернігівській (25 осіб), Миколаївській (23 особи), Донецькій (22 особи) та Запорізькій (19 осіб) областях [7].

Реєстрація меншої кількості безробітних пов'язана з рядом причин: виїзд великої кількості громадян за кордон; неможливістю отримувати дані із тимчасово окупованих територій; відсутністю точної інформації від роботодавців, які в умовах воєнного стану можуть відтермінувати її вчасне подання; зі зменшенням підконтрольної українській владі території. Велика кількість громадян виїхали за кордон або в інші регіони, і вважають своє місце перебування тимчасовим. Разом з тим в умовах війни внесені зміни у трудове законодавство, коли роботодавці у період дії воєнного стану можуть припинити дію трудової угоди, або ж відправити працівників у неоплачувану відпустку на період воєнного стану. Слід зазначити, що в Україні завжди була ситуація, що більшість безробітних не реєструвалися у державних органах зайнятості та шукали роботу самостійно, що наразі спостерігається ще в більшій мірі. Тому при загалом допустимих показниках ситуація на ринку праці є досить проблематичною. Прогнозується, що чисельність безробітних зростатиме також по мірі того, як українці повертатимуться з-за кордону.

Популярний сайт для пошуку роботи, Rabota.ua, пропонує близько 20 тисяч вакансій. Серед міст, які можуть запропонувати вакансії – Київ, Львів, Дніпро, Одеса, Чернівці, Тернопіль, Івано-Франківськ, Вінниця (рис. 1).

В цілому непогана ситуація з вакансіями в західних областях, що пояснюється декількома факторами – на заході бізнес не так

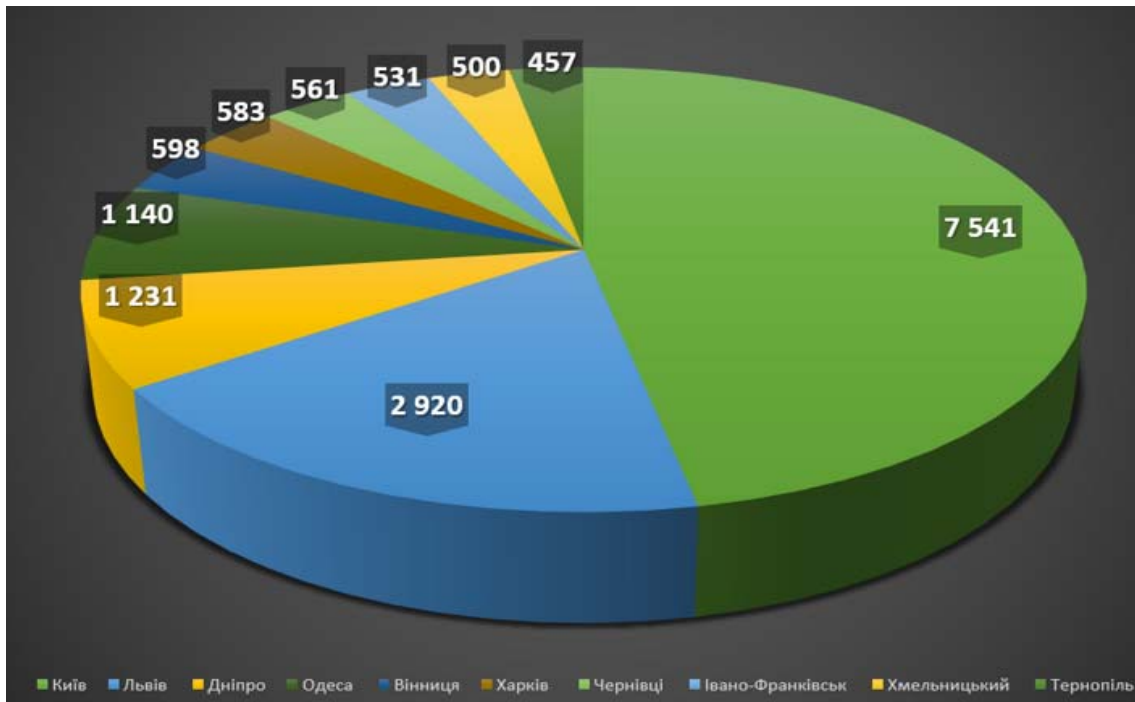


Рис. 1. Динаміка вакансій в Україні (лютий-травень 2022 р. за регіонами)

Джерело: [7]

сильно постраждав від обстрілів та руйнувань; на захід України переважно евакуюються підприємства з територій, на яких ідуть активні бойові дії. За даними Міністерства економіки, до кінця травня це зробила 601 компанія. За даними Державної служби зайнятості найбільше користуються попитом професії в промисловості, сільському господарстві, будівництві, працівники соціальної сфери, сфери послуг, а саме – продавці та водії, працівники оборонних та силових структур. Найчастіше роботодавці шукають монтажників, вантажників, комплектувальників та пакувальників товарів. До найбільш затребуваних фахівців належать продавці, фармацевти, аграрії та будівельники. Найважче знайти роботу у сферах нерухомості, фінансів, страхування, юриспруденції, а також у готельно-ресторанному бізнесі та освіті. Також можна спрогнозувати, що в умовах післявоєнного відновлення країни найбільший попит буде на робітничі професії різних фахів [7].

На ринку праці сьогодні повністю домінують роботодавці – внаслідок падіння доходів багато компаній звільнили працівників та скоротили зарплати. Так, у компанії Rozetka працює половина працівників від довоєнного штату, певна кількість співробітників інтернет-магазину зайнята частково. Проте не усі крупні компанії скорочували персонал через

загрозу втрати працівників дефіцитних спеціальностей, через необхідність забезпечувати належний рівень виробництва. Як правило першими під скорочення потрапляють некваліфіковані працівники, компанії готові продовжувати співпрацю з тими від кого залежать операційні процеси на виробництві. Звільнення відбувалися лише тоді, коли було чітке розуміння, що найближчим часом роботу компанії відновити не можливо. Переважна більшість компаній змушені працювати сьогодні в умовах значно менших доходів, ніж до війни, вдаючись таким чином до скорочення заробітної плати. При чому, у крупних компаніях ситуація дещо краща, ніж у малому та середньому бізнесі, який дуже залежний від споживчого попиту, що суттєво скоротився після початку війни. Це найбільше позначилося на регіонах із традиційно низьким рівнем доходів – Чернігівщина, Сумщина та ін.

За прогнозами фахівців невідповідність попиту та пропозиції на ринку праці залишатиметься ще тривалий час, а тому ринок, де домінує роботодавець збережеться і після війни – більшість персоналу готові до скорочення заробітної плати на 35–45%, зростає кількість відгуків на вакансії (на 33%) та кількість реєстрацій на відповідних сайтах з пошуку роботи (на 55%) [6; 8].

Також, за даними експертів, найгірший період для скорочення зарплат залишився позаду, підприємства в цілому адаптувалися до діяльності в умовах війни, поступово повертаються до роботи представники малого та середнього бізнесу, які постраждали в найбільшій мірі. За галузевою ознакою найбільше постраждала металургійна галузь. Великі заводи сектору зруйновані чи суттєво пошкоджені, передусім – «Азовсталь» та Маріупольський металургійний комбінат. Там працювали загалом близько 30 тис працівників. Це вплинуло на великий ланцюг постачальників: від видобувної промисловості до пошиття уніформи для співробітників. Фахівцям металургійної галузі доведеться змінювати спеціалізацію. Таких прикладів досить багато: деякі підприємства не просто зупинилися, а повністю зруйновані та не підлягають відновленню: «Артемсіль», Кременчуцький нафтопереробний завод, завод «Coca-Cola» у Київській області. За приблизними оцінками експертів, лише у металургії втрачено 30% виробничих потужностей. Це буде причиною

дефіциту товарів, зменшення робочих місць та зростання безробіття. Однією з найбільш стабільних сфер до війни була ІТ-сфера. Проте кількість вакансій зменшилася навіть там – зараз їх близько 40% від довоєнного рівня [6]. Динаміка вакансій в Україні за сферами діяльності за лютий-травень 2022 р. відображена на рис. 2.

Потреба у фахівцях після війни залежатиме від обраної економічної стратегії України. Акценти мають бути зроблені на впровадженні програм, спрямованих на повернення біженців та їх успішній реінтеграції в нових умовах. У поствоєнній відбудові найбільші темпи приросту можуть бути досягнуті в тих галузях, які працюватимуть на відновлення внутрішнього ринку. Розвиватимуться в найбільшій мірі і потребуватимуть працівників будівництво, сільське господарство, виробництво продуктів харчування, оптова та роздрібна торгівля, сфера логістики, виробництво хімічної продукції, електроустаткування, меблів. Дослідники з даного напрямку однак стайні в тому, що в умовах післявоєнного від-

Категорія	Лютий	Березень	Квітень	Травень
Сфера обслуговування	22 875	14 051	5 556	7 363
Робочі спеціальності	26 362	16 345	5 515	6 957
Продажі	23 261	13 873	3 918	5 731
ІТ	14 650	9 683	4 158	4 846
Логістика	15 402	9 075	2 868	3 711
Роздрібна торгівля	14 995	9 722	2 956	3 554
Готельно-ресторанний бізнес і туризм	12 399	7 524	2 709	3 548
Транспорт	11 752	7 425	2 983	3 512
Медицина	8 062	5 446	2 595	3 138
Маркетинг	9 081	5 379	1 903	2 561
Будівництво	10 765	6 489	1 668	2 173
Краса та спорт	3 830	2 525	1 369	1 791
Агробізнес	2 188	1 505	715	884
Культура	1 156	728	312	385
Юриспруденція	1 986	1 054	219	313
Нерухомість	1 142	700	119	245

Рис. 2. Динаміка вакансій в Україні (лютий-травень 2022 р. за сферами діяльності)

Джерело: [8]

новлення варто робити акценти на створенні доданої вартості і у традиційно розвинених видах економічної діяльності України. Наприклад, у сільському господарстві, більша частина продукції якого до війни експортувалася в непереробленому вигляді, або в ІТ-сфері, яка забезпечувала значну частину валютних надходжень нашої держави [6; 7].

Реальність демонструє, що швидко відновити довоєнну ситуацію на ринку праці буде складно, а тому держава повинна визначитися з тими напрямками, які будуть пріоритетними у найближчій перспективі щодо суттєвого відновлення параметрів ринку праці на якісно новому рівні. Такі напрямки можуть включати: відновлення людського потенціалу та капіталу, створення стимулів для швидкого працевлаштування працівників, формування дієвих програм перекваліфікації та підвищення кваліфікації згідно вимог поточної ситуації, залучення донорських засобів до створення нових робочих місць, прогнозування професій, які в короткостроковій та середньостроковій перспективі будуть користуватися попитом на ринку праці, створення програм

зайнятості для внутрішньо переміщених осіб, розвиток дистанційних форм зайнятості.

Висновки. Відновлення довоєнного стану зайнятості та ринку праці буде складним та тривалим процесом, пов'язаним з різким падінням валового внутрішнього продукту, фізичним руйнуванням великої кількості підприємств, значними масштабами зовнішньої міграції робочої сили, втратою її інтелектуального та фізичного потенціалу, обмеженими можливостями інвестування в економіку. Проте, взаємодія держави, роботодавця та найманого працівника в поєднанні зі стратегічними напрямками відбудови економіки в цілому сприятимуть якісним змінам на ринку праці. Збереження та примноження людського капіталу, сприяння його відтворенню та розвитку, прогнозування потреб в робочій силі згідно вимог нової реальності, роботодавця та держави, формування системи мотиваторів до швидкого працевлаштування, підвищення чи зміни кваліфікації під вимоги часу, стимулювання підприємництва мають стати орієнтирами у поствоєнному відновленні ринку праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Марчук О.Г., Вороніна А.В. Статистичне дослідження ринку праці в Україні. *Економічні науки*. 2017. № 9 (49). С. 540–544.
2. Петрова І., Кравченко І., Лісогор Л., Чувардинський В. Гнучкість працевлаштування в Україні: переваги та недоліки. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2021. № 3(38). С. 490–498.
3. Качан Г.М., Петрова І.Л., Балика О.Г. Цифрова економіка та поява цифрової зайнятості. *Соціально-трудові відносини: теорія і практика*. 2020. № 2. С. 10–20.
4. Сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Середня зарплата в Європі. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/world/europe>.
6. Врятувати робочі місця: як війна вплинула на ринок праці та що з цим робити. URL: https://lb.ua/blog/yaroslav_zhelezniak/518244_vryatuvati_roboczi_mistsya_yak_viyna.html.
7. Безробіття в Україні: чому кількість офіційно безробітних зменшилася та яка буде ситуація на ринку праці після війни. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/04/statija/suspilstvo/bezrobittya-ukrayini-chomu-kilkist-oficijno-bezrobityh-zmenshylasya-ta-yaka-bude-sytuaczija-rynku-praczi-pislya-vijny>.
8. Знайти роботу під час війни. Як змінився ринок праці в Україні. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/14/688116>.

REFERENCES:

1. Marchuk O.H., Voronina A.V. (2017) Statystychne doslidzhennya rynku pratsi v Ukraini [Statistical research of the labor market in Ukraine]. *Ekonomiczni nauky – Economic sciences*, 9 (49), 540–544. (in Ukrainian)
2. Petrova I., Kravchenko I., Lisogor L., Chuvardynskiy V. (2021) Hnuchkist' pratsevlashtuvannya v Ukraini: perevahy ta nedoliky [Employment flexibility in Ukraine: advantages and limitations]. *Finansovo-kredytna diyal'nist': problemy teorii ta praktyky – Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 3(38), 490–498. (in Ukrainian)
3. Kachan H.M., Petrova I.L., Balyka O.H. (2020) Tsyfrova ekonomika ta poyava tsyvrovoyi zaynyatosti [Digital economy and the emergence of digital employment]. *Sotsial'no-trudovi vidnosyny: teoriya i praktyka – Social and Labour Relations: Theory and Practice*, 2, 10–20. (in Ukrainian)

4. Cayt Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrainy [Website of the State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

5. Serednya zarplata v Yevropi. Ofitsiynyy sayt Ministerstva finansiv Ukrainy [Average salary in Europe. Official website of the Ministry of Finance of Ukraine]. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/world/europe>.

6. Vryatuvaty robochi mistsya: yak viyna vplynula na rynek pratsi ta shcho z tsym robyty [Saving Jobs: How the War Affected the Labor Market and What to Do About It]. Available at: https://lb.ua/blog/yaroslav_zhelezniak/518244_vryatuvati_robochi_mistsya_yak_viyna.html.

7. Bezrobittya v Ukraini: chomu kil'kist' ofitsiyno bezrobotnykh zmenshylasya ta yaka bude sytuatsiya na rynku pratsi pislya viyny [Unemployment in Ukraine: why the number of officially unemployed has decreased and what will be the situation on the labor market after the war]. Available at: <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/04/stattja/suspilstvo/bezrobittya-ukrayini-chomu-kilkist-oficijno-bezrobotnyx-zmenshylasya-ta-yaka-bude-sytuacziya-rynku-praczi-pislya-vijny>.

8. Znayty robotu pid chas viyny. Yak zminyvsya rynek pratsi v Ukraini [Find a job during the war. How the labor market has changed in Ukraine]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/14/688116>.